અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતની વડી અદાલતમાં

સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૫૩૪૯/૨૦૧૭

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

==

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટર્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	હા
૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	ના
૫	શું સિવિલ જજને પરિપત્રિત કરવામાં આવે કે કેમ?	ના

==

હિતેન્દ્રભાઈ ભીખાભાઈ કરડ અને ૨....અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૩....સામાવાળા(ઓ)

==

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ - ૩ તરફે શ્રી પર્સી કવિના, સિનિયર એડવોકેટ વિથ શ્રી અશોક એન. પરમાર, એડવોકેટ

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ - ૩ તરફે શ્રી હરિવદન મિશ્રા, એડવોકેટ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી ઉત્કર્ષ શર્મા, એ.જી.પી. - જીપી/પીપીને એડવાન્સ નકલ આપવામાં આવી

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ - ૪ તરફે ડી.એસ. દ્વારા નોટિસ બજાવાઈ

==

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

તારીખ: ૧૬/૦૧/૨૦૧૮

સી.એ.વી. ચુકાદો

૧. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની આ અરજી દ્વારા, અરજદારો સુરતના કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૭મી જૂન, ૨૦૧૪ના હુકમની કાયદેસરતા અને માન્યતાને પડકારે છે, જેના દ્વારા જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળની તપાસના અનુસંધાને મામલતદાર, પલસાણા દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૭મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૭નો હુકમ તેમજ અપીલમાં નાયબ કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૭મી મે, ૨૦૧૦નો હુકમ રદબાતલ અને બાતલ કરવામાં આવ્યો હતો.

૨. આ અરજીને ઉપસ્થિત કરતા તથ્યો સંક્ષિપ્તમાં નીચે મુજબ જણાવી શકાય:

૨.૧ અરજદારોના પૂર્વાધિકારી એટલે કે ખાડિયા કાળિયા - છનાભાઈ ખાંડુભાઈ ઉમરિયા અને અન્યના પિતા, ગામ: ચલથાણ, તાલુકો: પલસાણા, જિલ્લો: સુરત ખાતે આવેલ મૂળ મહેસૂલી સર્વે નં. ૨૧૬ ધરાવતી ૨ એકર અને ૩૨ ગૂંઠા ક્ષેત્રફળની ખેતીની જમીન ધારણ કરતા હતા. સદર જમીન પૂર્વાધિકારી દ્વારા ગ્રામ સેવક તરીકે ખેડવામાં આવતી હતી. ધ બોમ્બે સર્વિસ ઈનામ (સર્વિસ ટુ કોમ્યુનિટી) એક્ટ, ૧૯૫૧ રદ થતાં, નાયબ કલેક્ટરના હુકમથી સરકાર દ્વારા સદર જમીન પરત કબજે કરવામાં આવી હતી અને તે સંબંધિત નોંધ ગામ નમૂના નં. ૬માં તારીખ ૧લી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૫૯ની નોંધ નં. ૧૯૪ તરીકે નોંધવામાં આવી હતી. સદર અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર સદર જમીન મૂળ ગ્રાન્ટી એટલે કે ગ્રામ સેવક એવા ખાંડુભાઈ કાળિયાને પુનઃમંજૂર કરવામાં આવી હતી. તે મતલબની એક નોંધ ગામ નમૂના નં. ૬માં તારીખ ૨૨મી જુલાઈ, ૧૯૬૧ની નોંધ

નં. ૨૯૯ તરીકે નોંધવામાં આવી હતી. સદર જમીનમાંથી, ખાંડુ કાળિયાના ઉત્તરાધિકારી એટલે કે છનાભાઈ ખાંડુભાઈ ઉમરિયાએ અડધો ભાગ રજિસ્ટર્ડ વેચાણ દસ્તાવેજ દ્વારા એક વણકળી કલ્યાણભાઈને વેચી દીધો હતો અને બાકીનો અડધો ૫૨૬૧ ચોરસ મીટર જેટલો ભાગ તારીખ ૧૫મી મે, ૨૦૦૭ના રજિસ્ટર્ડ વેચાણ દસ્તાવેજ નં. ૯૯૨ દ્વારા હાલના અરજદારોને વેચી દેવામાં આવ્યો હતો.

૨.૨ હાલના અરજદારોનો કેસ એવો છે કે જમીન મૂળ જમીનમાલિકના ખેડાણ અને કબજામાં હોવા છતાં અને પરત કબજે લીધા પછી મૂળ ગ્રાન્ટીને પુનઃમંજૂર કરવામાં આવી હોવા છતાં, ૧૯૫૭થી ૭/૧૨ના ઉતારામાં પી.ડબલ્યુ.ડી.નું નામ ખોટી રીતે દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું.

૨.૩ વેચનાર એટલે કે છનાભાઈ ખાંડુભાઈ ઉમરિયા અને અન્ય લોકોએ ગામ નમૂના નં. ૧૨માંથી પી.ડબલ્યુ.ડી.નું નામ કમી કરવા માટે તારીખ ૧૨મી જુલાઈ, ૨૦૦૪ના રોજ મામલતદાર સમક્ષ અરજી દાખલ કરી હતી.

૨.૪ મામલતદારે જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરી હતી. વિગતવાર તપાસ અને મહેસૂલી રેકર્ડની વિચારણા કર્યા પછી તેમજ સામાવાળા નં. ૪ને સાંભળવાની તક આપ્યા પછી, મામલતદાર એવા નિષ્કર્ષ પર આવ્યા કે મહેસૂલી રેકર્ડમાં પી.ડબલ્યુ.ડી.નું નામ ખોટી રીતે દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું અને અરજદારો પ્રશ્નવાળી જમીનના કાયદેસરના માલિકો હતા.

૨.૫ સામાવાળા નં. ૪ દ્વારા અપીલ દાખલ કરીને નાયબ કલેક્ટર સમક્ષ મામલતદાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમને પડકારવામાં આવ્યો હતો. અરજદારોએ અપીલની ચાલવાપાત્રતા અંગે નાયબ કલેક્ટર સમક્ષ પ્રાથમિક વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. જોકે, નાયબ કલેક્ટરે ગુણદોષના આધારે અપીલની સુનાવણી આગળ ધપાવી અને તારીખ ૭મી મે, ૨૦૧૦ના હુકમથી મામલતદારના હુકમની પુષ્ટિ કરી અને અપીલ ફગાવી દીધી હતી.

૨.૬ ત્યારબાદ, સામાવાળા નં. ૪ દ્વારા તારીખ ૫મી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૦ના રોજ કલેક્ટર સમક્ષ રિવિઝન અપ્લિકેશન દાખલ કરવામાં આવી હતી. કલેક્ટરે લગભગ બે વર્ષના સમયગાળા પછી તારીખ ૨૫મી મે, ૨૦૧૨ની નોટિસ જારી કરી અને રિવિઝન અપ્લિકેશનની સુનાવણી નિયત કરી હતી. કલેક્ટર સમક્ષ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળ મામલતદાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ, વાસ્તવમાં, કલેક્ટર દ્વારા જ પસાર કરવામાં આવેલ ગણાય, અને તેથી, ઉચ્ચ મહેસૂલી અધિકારી તરીકે નાયબ કલેક્ટર કે કલેક્ટર તેમાંથી કોઈ પણ મામલતદાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમની તપાસ કરી શક્યા ન હોત.

૨.૭ કલેક્ટરે હાલના સામાવાળા નં. ૪ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ રિવિઝન અપ્લિકેશન મંજૂર રાખી હતી, અને તે રીતે અનુક્રમે મામલતદાર તેમજ નાયબ કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમો રદબાતલ કર્યા હતા.

૨.૮ અરજદારોએ કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમથી અસંતુષ્ટ થઈને, ધ બોમ્બે રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ એક્ટ, ૧૯૫૭ની જોગવાઈઓ હેઠળ ગુજરાત રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ રિવિઝન અપ્લિકેશન દાખલ કરી હતી. ગુજરાત રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલની બેન્ચે તારીખ ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૪ના હુકમથી પક્ષકારોને યથાસ્થિતિ જાળવી રાખવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. આ બાબત ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ પેન્ડિંગ હતી તે દરમિયાન, સરકારે માર્ચ ૨૦૧૬ના મહિનામાં એક જાહેરનામું બહાર પાડ્યું, જેના દ્વારા જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળના મૂળ હુકમના કિસ્સામાં અપીલ અને રિવિઝનની સત્તાઓ વિશેષ સચિવ, મહેસૂલ (અપીલ)ને સોંપવામાં આવી હતી. આવા સંજોગોમાં, ટ્રિબ્યુનલે સદર ફાઈલો વિશેષ સચિવને મોકલી આપી હતી.

૩. ઉપર જણાવેલ આવા સંજોગોમાં, અરજદારો કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમની કાયદેસરતા અને માન્યતાને પડકારતી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની આ અરજી સાથે અહીં આ અદાલત સમક્ષ ઉપસ્થિત થયા છે.

• અરજદારો તરફે રજૂઆતો:

૪. અરજદારો તરફે ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી કવિનાએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત હુકમ અધિકારક્ષેત્ર વિનાનો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે જો જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળ મામલતદાર દ્વારા કોઈ કાર્યવાહીમાં કોઈ

હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હોય, તો સદર હુકમ, વાસ્તવમાં, કલેક્ટર દ્વારા જ પસાર કરવામાં આવેલ ગણાય. સદર દલીલના સમર્થનમાં, વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલે જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૧૨ પર આધાર રાખ્યો હતો.

૫. વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલે રજૂઆત કરી હતી કે જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળ, માત્ર કલેક્ટર અથવા સર્વે અધિકારી જ ઔપચારિક તપાસ કર્યા પછી અને પક્ષકારોને યોગ્ય નોટિસ આપ્યા પછી હુકમ પસાર કરવા માટે સક્ષમ છે. મામલતદાર કે નાયબ કલેક્ટરને સ્વતંત્ર રીતે તપાસ કરવાનો અથવા સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળ હુકમ પસાર કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી. જોકે, કલેક્ટર સંહિતાની કલમ ૧૨ હેઠળ મામલતદારને સત્તાઓ સોંપી શકે છે. વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલના જણાવ્યા મુજબ, સંહિતાની કલમ ૧૨ હેઠળ, મામલતદાર પાસે એવી ફરજો અને સત્તાઓ રહેશે જે અધિનિયમ દ્વારા સ્પષ્ટપણે લાદવામાં આવી હોય અથવા આપવામાં આવી હોય અથવા રાજ્ય સરકારના સામાન્ય કે વિશેષ હુકમો હેઠળ કલેક્ટર દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવી હોય. એવી જ રીતે, વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલે સંહિતાની કલમ ૧૦, ૧૨ અને ૧૪ તરફ ધ્યાન દોર્યું હતું જે એવી જોગવાઈ કરે છે કે કલેક્ટર અથવા રાજ્ય સરકાર સામાન્ય કે વિશેષ હુકમો દ્વારા ઉપર જણાવેલા ત્રણ ગૌણ મહેસૂલી અધિકારીઓને આવી સત્તાઓ સોંપી શકે છે.

૬. દલ્લુમિયાં લાલમિયાં મલેક વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય [૨૦૧૨ જી.એલ.આર. ૬૬૮] ના કેસમાં આ અદાલતના ડિવિઝન બેન્ચના ચુકાદા પર આધાર રાખીને,

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જો સંહિતાની કલમ ૩૭ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ મામલતદાર દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હોય તો આવો હુકમ મામલતદાર દ્વારા કલેક્ટરના પ્રતિનિધિ તરીકે પસાર કરવામાં આવ્યો છે. તેથી, કલેક્ટર કે મદદનીશ કે નાયબ કલેક્ટર સદર હુકમ સામે અપીલ સાંભળવા માટે સક્ષમ નથી. વધુમાં, સદર હુકમ કલેક્ટર દ્વારા સુઓ મોટો (સ્વતઃ સંજ્ઞાનથી) શરૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહીમાં ફેરફારને પાત્ર નથી. સદર ચુકાદો આગળ જતાં અનિવાર્યપણે એવો સિદ્ધાંત પણ પ્રસ્થાપિત કરે છે કે સદર હુકમ સામે અન્ય ગૌણ અધિકારીઓ સમક્ષ અથવા ખુદ કલેક્ટર સમક્ષ કોઈ પડકાર ચાલવાપાત્ર રહેશે નહીં. તે આગળ જતાં એવી પણ જોગવાઈ કરે છે કે આવા હુકમ સામે આવી અપીલ ધ બોમ્બે રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ એક્ટની કલમ ૯ હેઠળ માત્ર રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ જ થઈ શકે છે.

૭. હુસૈનભાઈ જોયેબભાઈ ભારમલ વિરુદ્ધ કલેક્ટર [તારીખ ૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૧ના રોજ નિર્ણિત લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૬૬૦/૨૦૧૧] ના કેસમાં આ અદાલતની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા આપવામાં આવેલા અન્ય એક ચુકાદા, જેમાં હું પણ એક પક્ષકાર હતો, તેના પર આધાર રાખીને એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે એકવાર કલમ ૩૭(૨) હેઠળ હુકમ પસાર થઈ જાય, પછી તમામ હેતુઓ માટે, તે હુકમને કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ તરીકે ગણવાનો રહેશે, અને કલેક્ટરને ગૌણ એવા મદદનીશ કલેક્ટર અથવા નાયબ કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ ગણી શકાય નહીં. આવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન સિનિયર

કાઉન્સેલે રજૂઆત કરી હતી કે વાદગ્રસ્ત હુકમ સ્પષ્ટપણે ક્ષતિપૂર્ણ અને અધિકારક્ષેત્ર વિનાનો હોવાથી, તેને રદબાતલ કરવામાં આવે.

• સામાવાળા(ઓ) તરફે રજૂઆતો:

૮. વિદ્ધાન આસિસ્ટન્ટ ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર શ્રી ઉત્કર્ષ શર્માએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે વાદગ્રસ્ત હુકમ પસાર કરવામાં કલેક્ટર દ્ધારા કોઈ ક્ષતિ, કાયદાની કોઈ ક્ષતિ તો દૂરની વાત છે, આચરવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય નહીં. વિદ્ધાન એ.જી.પી.ની કલેક્ટર દ્ધારા પસાર કરાયેલા હુકમનો બચાવ કરતી મુખ્ય દલીલ જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૧૨ પર આધારિત છે, વધુ વિશેષપણે, કલમ ૧૨ ના સુધારેલા ભાગ પર આધારિત છે, જે એવી જોગવાઈ કરે છે કે કલમ ૧૨ હેઠળ મામલતદાર પર લાદવામાં આવેલી અથવા તેમને આપવામાં આવેલી અથવા સોંપવામાં આવેલી ફરજોના પાલનમાં અને સત્તાઓના ઉપયોગમાં મામલતદારનો નિર્ણય અથવા હુકમ પ્રકરણ ૧૩ ની જોગવાઈઓને આધીન રહેશે. વિદ્ધાન એ.જી.પી.એ રજૂઆત કરી હતી કે જમીન મહેસૂલ સંહિતાનું પ્રકરણ ૧૩ અપીલ અને રિવિઝનની જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૨૦૩ મહેસૂલી અધિકારી દ્ધારા તેના ઉપરી અધિકારી સમક્ષ પસાર કરાયેલા કોઈપણ હુકમ સામે અપીલ કરવાની જોગવાઈ કરે છે અને કલમ ૨૧૧ રાજ્ય સરકાર અને અમુક મહેસૂલી અધિકારીઓને ગૌણ અધિકારીઓના રેકર્ડ અને કાર્યવાહી મંગાવવા અને તપાસવા અને તેના પર હુકમો પસાર કરવાની સત્તા આપે છે. આવા સંજોગોમાં, વિદ્ધાન એ.જી.પી.ના જણાવ્યા મુજબ, મામલતદાર દ્ધારા પસાર કરાયેલ હુકમ

પ્રકરણ ૧૩ ની જોગવાઈઓને આધીન હોવાથી, નાયબ કલેક્ટર સમક્ષ અપીલ અને ત્યારબાદ કલેક્ટર સમક્ષ રિવિઝન ચાલવાપાત્ર હતી.

૯. વિદ્વાન એ.જી.પી.એ રજૂઆત કરી હતી કે દલ્લુમિયાં (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં આ અદાલતના ડિવિઝન બેન્ચના ચુકાદા પર મૂકવામાં આવેલ વિશ્વાસ નિરર્થક છે કારણ કે દલ્લુમિયાંના ચુકાદા પછી કલમ ૧૨માં સુધારો અમલમાં આવ્યો હતો. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે હુસૈનભાઈ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં ચુકાદા પર મૂકવામાં આવેલ વિશ્વાસ પણ નિરર્થક છે, કારણ કે સદર કેસમાં, ડિવિઝન બેન્ચને જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૧૨ માં થયેલા સુધારાની અસર ધ્યાનમાં લેવાની કોઈ તક મળી ન હતી. વિદ્વાન એ.જી.પી.એ વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે ધ બોમ્બે રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ એક્ટની કલમ ૯ ની પેટા-કલમ (૪) અંગેની દલીલ પણ તદ્દન ગેરસમજભરી છે.

૧૦. ઉપર દર્શાવેલા આવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન એ.જી.પી. અરજ કરે છે કે આ અરજીમાં કોઈ તથ્ય ન હોવાથી, તેને ફગાવી દેવામાં આવે.

• પ્રત્યુત્તરમાં અરજદારોની રજૂઆતો:

૧૧. અરજદારો તરફે ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી કવિનાએ રજૂઆત કરી હતી કે ગૌણ મહેસૂલી અધિકારીઓ એટલે કે મદદનીશ અને નાયબ કલેક્ટર તથા મામલતદારની સત્તાઓ સંહિતાની અનુક્રમે કલમ ૧૦ અને ૧૨માં પૂરી પાડવામાં આવી છે. જે સમયે દલ્લુમિયાં (ઉપર મુજબ) નો નિર્ણય લેવામાં

આવ્યો હતો, તે સમયે કલમ ૧૨ ની છેલ્લી કલમ અસ્તિત્વમાં ન હતી. વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલના જણાવ્યા મુજબ, એવી દલીલ કે કલમ ૧૨ ની છેલ્લી કલમ ઉમેરવાથી સમગ્ર તફાવત સર્જાયો છે, તે કોઈપણ યોગ્યતા વિનાની છે. સંહિતાની કલમ ૧૦ માં હંમેશા એવી જોગવાઈ સમાવિષ્ટ હતી કે જેના દ્વારા મદદનીશ અથવા નાયબ કલેક્ટર દ્વારા કલેક્ટરની તમામ સત્તાઓનો ઉપયોગ પણ સંહિતાના પ્રકરણ ૧૩ ને આધીન કરવામાં આવ્યો હતો. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલના જણાવ્યા અનુસાર, આ કેસમાં કલમ ૨૧૧ હેઠળ કલેક્ટરના સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ મદદનીશ અથવા નાયબ કલેક્ટરની ગૌણતા હંમેશા અસ્તિત્વમાં હતી. સંહિતાની કલમ ૧૨ ની ત્રીજી કલમનો ઉમેરો માત્ર સ્પષ્ટતાત્મક સુધારો ગણી શકાય, અને તેનાથી કોઈ નવી જોગવાઈ કરવામાં આવી ન હતી કારણ કે સંહિતાના પ્રકરણ ૧૩ હેઠળ મામલતદારની ગૌણતા ત્યાં સુધી ગર્ભિત રીતે સ્પષ્ટ હતી. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આ સુધારાથી કોઈ ફરક પડતો નથી.

૧૨. છેલ્લે, વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલે રજૂઆત કરી હતી કે ધ બોમ્બે રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ એક્ટની કલમ ૯ ની પેટા-કલમ (૪) માં જોગવાઈ કર્યા મુજબ, જ્યારે સદર હુકમ અથવા નિર્ણય ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલ અથવા રિવિઝનને પાત્ર હોય ત્યારે ટ્રિબ્યુનલ સિવાય અન્ય કોઈ વ્યક્તિ પાસે કોઈપણ વ્યક્તિ, અધિકારી કે સત્તાધિકારીના હુકમો સામે અપીલ દાખલ કરવાની અને નિર્ણય કરવાની તથા રિવિઝન કરવાની સત્તા રહેશે નહીં. સદર અધિનિયમના પરિશિષ્ટ ૧ ની નોંધ ૧

મુજબ, સંહિતાની કલમ ૩૭ ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળનો હુકમ એવો છે કે જેની સામે ટ્રિબ્યુનલમાં અપીલ થઈ શકે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સદર અધિનિયમની કલમ ૯(૪) ના પ્રતિબંધને ધ્યાનમાં રાખીને કલેક્ટર દ્વારા અપીલના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ સ્પષ્ટપણે અધિકારક્ષેત્ર બહારનો હતો.

- **વિશ્લેષણ:**

૧૩. પક્ષકારો તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલશ્રીઓને સાંભળ્યા પછી અને રેકર્ડ પરની સામગ્રી ધ્યાને લીધા પછી, મારી સમક્ષ વિચારણા માટે ઉપસ્થિત એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળ મામલતદાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમને કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ તરીકે અર્થઘટન કરવો જોઈએ, અને જો તેમ હોય, તો પછી શું સંહિતાના પ્રકરણ ૧૩ હેઠળ નાયબ કલેક્ટર સમક્ષ અપીલ ચાલવાપાત્ર રહેશે.

૧૪. બંને પક્ષે રજૂ કરવામાં આવેલી સામસામી રજૂઆતો તરફ વળતા પહેલાં, મારે સંહિતાની જોગવાઈઓ તેમજ સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળની તપાસ અંગે રાજ્ય સરકાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ ઠરાવને ધ્યાનમાં લેવો આવશ્યક છે.

૧૫. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું સૌપ્રથમ ગુજરાત સરકાર દ્વારા તેના મહેસૂલ વિભાગમાં જારી કરાયેલા તારીખ ૧૮મી ઓક્ટોબર, ૧૯૭૬ના ઠરાવને ધ્યાનમાં લઉં છું. સદર ઠરાવ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“ધ બોમ્બે લેન્ડ રેવેન્યુ કોડ, ૧૮૭૯ ની કલમ ૩૭(૨) હેઠળ સત્તાઓની સોંપણી. નગર પંચાયત વિસ્તારો અને જિલ્લા/તાલુકા મથકોના સંદર્ભમાં. મહેસૂલ વિભાગની ટાસ્ક ફોર્સ કમિટીની પુનર્વિચારણા.

ગુજરાત સરકાર,

મહેસૂલ વિભાગ,

ઠરાવ ક્રમાંક: જેએમટી - ૧૦૭૬ - ૧૦૪૩૬૫ - એલ,

સચિવાલય, ગાંધીનગર, તારીખ ૧૮મી ઓક્ટોબર, ૧૯૭૬.

વંચાણે લીધો: સરકારી ઠરાવ, આર એન્ડ એ.ડી., એલઈએન-૧૦૬૪-૪૬૫૬૪-એલ, તારીખ ૧લી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૬૫.

ઠરાવ:- ઉપર ટાંકેલા સરકારી ઠરાવમાં સમાવિષ્ટ આદેશોના અનુસંધાનમાં, સરકાર એવો નિર્દેશ આપતાં હર્ષ અનુભવે છે કે કલેક્ટરોએ જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળની સત્તાઓ જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૧૩ હેઠળ નિમાયેલા મામલતદારો અને મહાલકારીઓને, વ્યક્તિગત નામથી તેમજ હોદ્દાની રૂએ, અને પ્રાંત અધિકારીઓને નીચે મુજબ સોંપવી જોઈએ:

૧	મામલતદારો અને મહાલકારીઓ	તેમના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળના તમામ ગામો, જેમાં નગર પંચાયત અને મ્યુનિસિપલ વિસ્તારો તથા તાલુકા અને જિલ્લા મથકો/શહેરોમાં આવતા ગામ/ગામજનોનો સમાવેશ થતો નથી.

૨	પ્રાંત અધિકારીઓ	નગર પંચાયત અને મ્યુનિસિપલ વિસ્તારો તથા તાલુકા અને જિલ્લા મથકો/શહેરો હેઠળ આવતા ગામ/ગામો.

આ બાબત સદર વિભાગની તે જ નંબરની ફાઇલ પર જારી કરવામાં આવી છે.

ગુજરાતના રાજ્યપાલશ્રીના આદેશથી અને તેમના નામે.

એન. ગોપાલસ્વામી

નાયબ સચિવ, ગુજરાત સરકાર,

મહેસૂલ વિભાગ."

૧૬. આમ, ઉપર દર્શાવેલ ઠરાવના સાદા વાંચનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા કલેક્ટરોને જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળની તેમની સત્તાઓ મામલતદારોને સોંપવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. સંહિતાની કલમ ૯ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૯. મદદનીશ અને નાયબ કલેક્ટર. - રાજ્ય સરકાર દરેક જિલ્લામાં યોગ્ય જણાય તેટલા મદદનીશ કલેક્ટરો અને તેટલા નાયબ કલેક્ટરોની નિમણૂક કરી શકે છે; મદદનીશોને તેમની નિમણૂકના હુકમમાં જણાવ્યા મુજબ "પ્રથમ", "દ્વિતીય", "સુપરન્યુમરરી" વગેરે તરીકે ઓળખવામાં આવશે.

કલેક્ટરને ગૌણ હોવા બાબત. - આવા તમામ મદદનીશ અને નાયબ

કલેક્ટરો તથા જિલ્લાના જમીન મહેસૂલ વહીવટમાં રોકાયેલા અન્ય તમામ અધિકારીઓ કલેક્ટરને ગૌણ રહેશે.”

૧૭. સંહિતાની કલમ ૧૦ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૧૦. તેમની ફરજો અને સત્તાઓ. - રાજ્ય સરકારના સામાન્ય હુકમોને આધીન રહીને, કલેક્ટર તેમના કોઈપણ મદદનીશ અથવા નાયબને તેમના જિલ્લાના એક અથવા વધુ તાલુકાઓના મહેસૂલી વહીવટનો હવાલો સોંપી શકે છે, અથવા પોતે તેનો હવાલો રાખી શકે છે. આ રીતે હવાલો સોંપાયેલ કોઈપણ મદદનીશ અથવા નાયબ કલેક્ટર, પ્રકરણ ૧૩ ની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, આ અધિનિયમ અથવા તે સમયે અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદા દ્વારા કલેક્ટરને આપવામાં આવેલી તમામ ફરજો બજાવશે અને તમામ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરશે, જ્યાં સુધી તેમના હવાલા હેઠળના તાલુકા અથવા તાલુકાઓનો સંબંધ છે: પરંતુ શરત એ છે કે કલેક્ટર, જ્યારે પણ યોગ્ય જણાય ત્યારે, આવા કોઈપણ મદદનીશ અથવા નાયબને અમુક ફરજો ન બજાવવા અથવા અમુક સત્તાઓનો ઉપયોગ ન કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે, અને તે પોતાની પાસે અનામત રાખી શકે છે અથવા પોતાને ગૌણ એવા અન્ય કોઈપણ મદદનીશ અથવા નાયબને સોંપી શકે છે. જેવા મદદનીશ અથવા નાયબ કલેક્ટરને તાલુકાનો હવાલો સોંપવાનું શક્ય અથવા યોગ્ય ન હોય, તેમને કલેક્ટર, રાજ્ય સરકારના સામાન્ય

હુકમો હેઠળ, સમયાંતરે યોગ્ય જણાય તેવી ચોક્કસ ફરજો અને સત્તાઓ સોંપશે."

૧૮. સંહિતાની કલમ ૧૨ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૧૨. મામલતદાર; તેમની નિમણૂક.- તાલુકાના સ્થાનિક મહેસૂલી વહીવટની જવાબદારી સંભાળતા મુખ્ય અધિકારીને મામલતદાર કહેવામાં આવશે. તેમની નિમણૂક રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવશે. તેમની ફરજો અને સત્તાઓ.- તેમની ફરજો અને સત્તાઓ એવી રહેશે જે આ અધિનિયમ દ્વારા અથવા તે સમયે અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદા દ્વારા તેમના પર સ્પષ્ટપણે લાદવામાં આવી હોય અથવા આપવામાં આવી હોય, અથવા રાજ્ય સરકારના સામાન્ય કે વિશેષ હુકમો હેઠળ કલેક્ટર દ્વારા તેમના પર લાદવામાં આવી હોય અથવા સોંપવામાં આવી હોય. [આ કલમ હેઠળ મામલતદાર પર લાદવામાં આવેલી અથવા આપવામાં આવેલી અથવા તેમને સોંપવામાં આવેલી ફરજોના પાલનમાં અને સત્તાઓના ઉપયોગમાં મામલતદારનો નિર્ણય અથવા હુકમ પ્રકરણ ૧૩ ની જોગવાઈઓને આધીન રહેશે.]"

૧૯. સંહિતાની કલમ ૧૮ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૧૮. સર્વે અધિકારીઓ; તેમની ફરજો અને સત્તાઓ: [પ્રકરણ ૮, ૮-એ, ૯, ૯-એ અને ૧૦] [***] ના હેતુઓ માટે રાજ્ય સરકાર સમયાંતરે જરૂરી

જણાય તેવા અધિકારીઓની નિમણૂક કરી શકે છે. આવા અધિકારીઓને ["સેટલમેન્ટ કમિશનર"], "સર્વે કમિશનર", "સર્વે સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ", "સર્વે સેટલમેન્ટ ઓફિસર", ["સેટલમેન્ટ ઓફિસર"] અને "મદદનીશ", અથવા અન્યથા યોગ્ય જણાય તે મુજબ હોદ્દો આપવામાં આવશે, અને રાજ્ય સરકાર નિર્દેશ આપે તેવા ક્રમમાં એકબીજાને ગૌણ રહેશે. રાજ્ય સરકારના આદેશોને આધીન રહીને, આ રીતે નિમાયેલા અધિકારીઓને સર્વે અને સેટલમેન્ટ સંબંધિત તમામ બાબતોનું સંજ્ઞાન લેવાની સત્તા આપવામાં આવે છે, અને તેઓ આ અથવા તે સમયે અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવી તમામ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરશે અને આવી તમામ ફરજો બજાવશે."

૨૦. સંહિતાની કલમ ૩૭ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૩૭. તમામ જાહેર રસ્તાઓ, વગેરે, અને અન્યની મિલકત ન હોય તેવી તમામ જમીનો સરકારની માલિકીની છે.- (૧) તમામ જાહેર રસ્તાઓ, શેરીઓ અને કેડીઓ, પુલો, ખાઈઓ, પાળા અને વાડ, તેની ઉપર અથવા બાજુમાં, દરિયાનો પટ અને ભરતીની ઉચ્ચતમ સપાટી (હાઈ વોટર-માર્ક) નીચેના બંદરો અને ખાડીઓ, અને નદીઓ, ઝરણાં, નાળાં, સરોવરો અને તળાવો, અને તમામ નહેરો અને જળમાર્ગો, અને તમામ સ્થિર અને વહેતું પાણી અને તમામ જમીનો ગમે ત્યાં આવેલી હોય, જે વ્યક્તિઓની અથવા કાયદેસર રીતે મિલકત ધારણ કરવા સક્ષમ વ્યક્તિઓના સમૂહની

મિલકત નથી, અને આવી વ્યક્તિઓના કોઈપણ અધિકારો સ્થાપિત થઈ શકે તે સિવાય, અને તે સમયે અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદામાં અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, તેની અંદર અથવા તેની ઉપરના અથવા તેને સંબંધિત તમામ અધિકારો સાથે સરકારની મિલકત છે અને આથી જાહેર કરવામાં આવે છે, અને રાજ્ય સરકારના આદેશોને આધીન રહીને, કલેક્ટર માટે યોગ્ય જણાય તે રીતે અથવા સંબંધિત સરકાર દ્વારા મંજૂર કરાયેલા સામાન્ય નિયમો દ્વારા અધિકૃત કરવામાં આવે તે રીતે, રસ્તાના અધિકારો અને કાયદેસર રીતે અસ્તિત્વમાં રહેલા લોકોના અથવા વ્યક્તિઓના અન્ય તમામ અધિકારોને હંમેશા આધીન રહીને, તેનો નિકાલ કરવો કાયદેસર રહેશે.

સ્પષ્ટીકરણ. - આ કલમમાં "હાઈ-વોટર-માર્ક" એટલે વર્ષની કોઈપણ ઋતુમાં સામાન્ય મોટી ભરતી દ્વારા પહોંચેલ ઉચ્ચતમ બિંદુ.

(૨) જ્યાં કોઈપણ મિલકતમાં અથવા તેની ઉપરનો કોઈપણ અધિંકાર સરકાર દ્વારા અથવા સરકાર વતી દાવો કરવામા આવે છે અથવા સરકાર સામે કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા દાવો કરવામાં આવે છે, ત્યાં કલેક્ટર અથવા સર્વે અધિકારી માટે, જેની યોગ્ય નોટિસ આપવામાં આવી હોય તેવી ઔપચારિક તપાસ કર્યા પછી, દાવાનો નિર્ણય કરતો હુકમ પસાર કરવો કાયદેસર રહેશે."

૨૧. દલ્લુમિયાં (ઉપર મુજબ) માં આ અદાલત સમક્ષ ઉપસ્થિત થયેલો મહત્વનો પ્રશ્ન એવા કેસોમાં સાચા એપેલેટ ફોરમ અંગેનો હતો જ્યાં તપાસ કલેક્ટર દ્વારા નહીં, પરંતુ તેમના પ્રતિનિધિ, મામલતદાર દ્વારા કરવામાં આવી હોય. ડિવિઝન બેન્ચે, એવું ઠરાવતી વખતે કે જોકે તપાસ મામલતદાર દ્વારા કરવામાં આવી છે જેમને કલમ ૧૨ હેઠળ કલેક્ટરની સત્તાઓ સોંપવામાં આવી છે, છતાં હુકમ કલેક્ટરનો જ હુકમ રહેશે અને કલેક્ટર પોતાના જ હુકમ સામે અપીલમાં બેસી શકે નહીં, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

> *"૪. હાલના કેસોમાં ઉપસ્થિત થતો મહત્વનો પ્રશ્ન એવા કેસોમાં સાચા એપેલેટ ફોરમ અંગેનો છે જ્યાં તપાસ કલેક્ટર દ્વારા નહીં પરંતુ તેમના પ્રતિનિધિ, મામલતદાર દ્વારા કરવામાં આવી હોય. સંહિતાની કલમ ૧૨ જોગવાઈ કરે છે કે મામલતદાર પાસે એવી ફરજો અને સત્તાઓ રહેશે જે અધિનિયમ દ્વારા અથવા તે સમયે અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદા દ્વારા સ્પષ્ટપણે લાદવામાં આવી હોય અથવા આપવામાં આવી હોય, અથવા રાજ્ય સરકારના સામાન્ય કે વિશેષ હુકમો હેઠળ કલેક્ટર દ્વારા તેમના પર લાદવામાં આવી હોય અથવા સોંપવામાં આવી હોય. જ્યાં સુધી હાલની તપાસનો સંબંધ છે જે બંને કેસોમાં દાવો દાખલ કરતા પહેલા તરત જ હાથ ધરવામાં આવી હતી, સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળની તપાસ મૂળરૂપે મામલતદાર દ્વારા કરવામાં આવી હતી. જોકે ૧૯૪૮નું સંબંધિત જાહેરનામું જેનો ઉલ્લેખ શ્રી ગુપ્તે દ્વારા તેમની ટીકામાં કરવામાં આવ્યો છે તે અમારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યું ન હતું કારણ કે શ્રી નાણાવટીએ જણાવ્યું હતું*

કે તેઓ તેને શોધી શક્યા નથી, છતાં કાર્યવાહીની કાયદેસરતાનું અનુમાન લગાવવામાં આવે તો હકીકત એ રહે છે કે મામલતદાર સંહિતાની કલમ ૧૨ હેઠળ કલેક્ટરના પ્રતિનિધિ તરીકે જ કલમ ૩૭(૨) હેઠળ આ તપાસ હાથ ધરી શક્યા હોત. જ્યારે મામલતદારે કલેક્ટરના પ્રતિનિધિ તરીકે હુકમ પસાર કર્યો, ત્યારે તે સુસ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિ છે કે તેમણે ખુદ કલેક્ટર જેટલી જ સત્તાઓનો ઉપયોગ કર્યો હતો અને તેમનો હુકમ કોઈપણ ગૌણ અધિકારીનો નહીં પરંતુ ખુદ કલેક્ટરનો જ ગણાશે, કારણ કે અન્ય કોઈપણ દ્રષ્ટિકોણનો અર્થ એ થશે કે વૈધાનિક તપાસ જે કલેક્ટર દ્વારા કલમ ૩૭(૨) હેઠળ હાથ ધરવાની હતી તે કાયદાની શરતોના સ્પષ્ટ ઉલ્લંઘન સાથે મામલતદાર જેવા ગૌણ અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવી હતી. રૂપચંદ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, એ.આઇ.આર. ૧૯૬૩ એસ.સી. ૧૫૦૩, પાના ૧૫૦૬ પર નામદાર ન્યાયાધીશોએ હૂથ વિરુદ્ધ કલાર્ક, (૧૮૯૦) ૨૫ ક્યુ.બી.ડી. ૩૧૯ માં વિલ્સ, જે. ના અવલોકનોને અનુસર્યા હતા કે "પ્રતિનિધિ (ડેલિગેટ) શબ્દનો અર્થ એજન્ટ કરતાં વિશેષ કંઈ નથી. એક એજન્ટ અલબત્ત પોતાની કોઈ સત્તાનો ઉપયોગ કરતો નથી પરંતુ માત્ર તેના પ્રિન્સિપાલની સત્તાઓનો જ ઉપયોગ કરે છે. તેથી, નામદાર ન્યાયાધીશોએ ઠરાવ્યું હતું કે સંબંધિત જોગવાઈ હેઠળ સરકારની સત્તાઓ કોઈ અધિકારીને સોંપવામાં આવી હતી, અથવા તો અધિકારીના હુકમને ખુદ સરકારનો જ હુકમ ગણવો જોઈએ કારણ કે જો તેમ ન હોય, અને એવું માનવામાં આવે કે હુકમ અધિકારી દ્વારા ખુદ કરવામાં આવ્યો

હતો અને તે સરકારનો હુકમ ન હતો તો તે એવી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલ હુકમ ગણાશે કે જેને અધિનિયમ દ્વારા તે કરવાનો કોઈ અધિકાર આપવામાં આવ્યો ન હતો, જે અશક્ય પરિસ્થિતિ તરફ દોરી જશે. ઉપરોક્ત સુસ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને, કલમ ૩૭(૨) હેઠળની આવી તપાસમાં, ભલે તપાસ મામલતદાર દ્વારા કરવામાં આવી હોય કે જેમને આ સંબંધમાં કલેક્ટરની સત્તાઓ કલમ ૧૨ હેઠળ સોંપવામાં આવી છે, છતાં હુકમ કલેક્ટરનો જ હુકમ રહેશે. તેથી, કલમ ૨૦૪ હેઠળ આવા હુકમ સામેની અપીલ ક્યારેય પ્રાંત અધિકારી સમક્ષ કે ખુદ કલેક્ટર સમક્ષ થઈ શકે નહીં. કલેક્ટર ક્યારેય પોતાના જ હુકમ સામે અપીલમાં બેસી શકે નહીં. તેથી, જો એપેલેટ ફોરમ કલમ ૨૦૪ અનુસાર નક્કી કરવાનું હોય, તો અપીલ રાજ્ય સરકાર સમક્ષ પણ થઈ શકે નહીં. જોકે કલમ ૨૦૪ ની સમગ્ર જોગવાઈ બોમ્બે રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ એક્ટ, ૧૯૫૭ માં કરવામાં આવેલી સંબંધિત જોગવાઈને આધીન છે, જે હેઠળ કલેક્ટરના હુકમ સામે પ્રથમ પરિશિષ્ટની પ્રથમ નોંધ સાથે વંચાતા કલમ ૯(૧) હેઠળ રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલ થઈ શકે છે. આ જ અપીલને એવા ઉપાય તરીકે વિચારવામાં આવી છે કે જે બોમ્બે રેવેન્યુ જ્યુરિસડિક્શન એક્ટ, ૧૮૭૬ ની કલમ ૧૧ ના અર્થમાં એવા કેસોમાં અજમાવવી આવશ્યક છે જ્યાં તે જોગવાઈ લાગુ પડે છે. અમે આ કેસમાં એવા અનુમાન પર આગળ વધી રહ્યા છીએ કે સદર જોગવાઈ લાગુ પડે છે કારણ કે કલેક્ટરનો હુકમ એ સદર અધિનિયમના અર્થમાં મહેસૂલી અધિકારીનો હુકમ છે.

૫. કલમ ૩૭(૩) એ એવા દાવાના કિસ્સામાં સમયમર્યાદા (લિમિટેશન) નો પ્રતિબંધ મૂક્યો છે જે સિવિલ કોર્ટમાં દાખલ કરવો આવશ્યક છે, જ્યારે રેવેન્યુ જ્યુરિસડિક્શન એક્ટની કલમ ૧૧ એ લિમિટેશનના સમયગાળામાં દાખલ થઈ શકે તેવી અપીલના તમામ ઉપાયો અજમાવવાનો અન્ય એક પ્રતિબંધ મૂક્યો છે. આ બે પ્રતિબંધો સિવાય કયો દાવો દાખલ થઈ શકે તેના પ્રકાર અંગે કોઈપણ સંબંધિત જોગવાઈઓ દ્વારા ત્રીજો કોઈ પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો નથી. કલમ ૩૭(૩) માં આપવામાં આવેલ લિમિટેશનનો પ્રતિબંધ જૂના લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૦૮ ના અનુચ્છેદ ૧૪ થી વિપરીત વિસ્તૃત શબ્દોમાં છે અને તે માત્ર કલમ ૩૭(૨) હેઠળની ઔપચારિક તપાસમાં પસાર કરાયેલા હુકમને રદ કરવા માટે દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય ત્યાં જ નહીં પરંતુ આવા હુકમ સાથે અસંગત રાહત મેળવવા માટે દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય ત્યાં પણ લાગુ પડે છે. જે લિમિટેશનનો સમયગાળો તે પૂરો પાડે છે તે કલમ ૩૭(૨) હેઠળના હુકમની તારીખથી એક વર્ષનો છે અથવા જો અપીલો લિમિટેશનના સમયગાળામાં કરવામાં આવી હોય તો કલમ ૨૦૪ અનુસાર નક્કી કરાયેલ સત્તાધિકારી દ્વારા આખરી એપેલેટ હુકમની તારીખથી એક વર્ષનો છે.

૬. જોકે, શ્રી મહેતાએ ભારપૂર્વક દલીલ કરી હતી કે જો દાવાવાળી જમીન પરનું ટાઇટલ વાદીઓનું હોવાનું જણાય તો જમીન સરકારી જમીન ન હોવાથી, કલેક્ટરનો હુકમ કલમ ૩૭(૨) હેઠળ અલ્ટ્રા વાયર્સ (સત્તા બહારનો) હુકમ ગણાશે કારણ કે આવી તપાસ કરવાનો તેમને કોઈ

અધિકારક્ષેત્ર રહેશે નહીં. આ રજૂઆત માટે શ્રી મહેતાએ મલકાજેપ્પા વિરુદ્ધ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ, ૧૪ બોમ્બે એલ.આર. ૩૩૨ ના ચુકાદા પર ભારપૂર્વક આધાર રાખ્યો હતો. તે હાલના ૧૯૧૨ના સુધારા પહેલાંના સંહિતાની જૂની કલમ ૩૭ હેઠળનો કેસ હતો જેણે કલમ ૩૭(૨) દાખલ કરીને ઔપચારિક તપાસ દ્વારા મિલકત ખાનગી મિલકત હતી કે સરકારી મિલકત તે વિવાદનો ઉકેલ લાવવા માટે કલેક્ટરને આ વૈધાનિક તપાસ હાથ ધરવાની સત્તા આપી હતી. જૂની કલમ ૩૭(૧) હેઠળ કલેક્ટર પાસે જમીનનો નિકાલ કરવાની સત્તા હતી. તે સંદર્ભમાં ડિવિઝન બેન્ચે પાના ૩૩૫ પર માત્ર એટલું જ ઠરાવ્યું હતું કે જો કલેક્ટર એવી જમીન સાથે વ્યવહાર કરવાનો ઈરાદો રાખે છે જે પ્રથમદર્શી રીતે એવી વ્યક્તિની મિલકત હતી જે તેનો શાંતિપૂર્ણ કબજો ધરાવતી હતી અને સરકારની ન હતી અને જ્યારે તેમણે તેના સંદર્ભમાં હુકમ પસાર કર્યો, ત્યારે તેઓ તેમની સત્તાવાર ક્ષમતામાં તે જમીન સાથે વ્યવહાર કરી રહ્યા ન હતા પરંતુ કાયદાની બહાર (અલ્ટ્રા વાયર્સ) કામ કરી રહ્યા હતા. જો તે અર્થમાં હુકમ સત્તા બહારનો હતો, તો જૂના લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૦૮ ના અનુચ્છેદ ૧૪ માં પરિકલ્પિત લિમિટેશનની જોગવાઈ લાગુ થઈ શકે નહીં. કલમ ૩૭(૨) ના સુધારા પછી તે ચુકાદો એવા કેસમાં લાગુ થઈ શકે નહીં જ્યાં કલમ ૩૭(૨) હેઠળ તપાસ કરવામાં આવે છે અને જમીન સરકારી જમીન હોવાના અનુમાન પર તેના નિકાલનો કોઈ પ્રશ્ન નથી. ધારાસભાએ હવે એક સક્ષમ વૈધાનિક સત્તાધિકારી પૂરા પાડ્યા છે કે જેનામાં તેને વિશ્વાસ

હતો એટલે કે ઔપચારિક તપાસ દ્વારા આ વિવાદનો નિર્ણય કરવા માટે કલેક્ટર. ધારાસભાએ એવી પણ જોગવાઈ કરી છે કે આ સક્ષમ સત્તાધિકારીના નિર્ણય સામે સિવિલ દાવો દાખલ કરી શકાય છે, શરત એ છે કે તે સંહિતાની કલમ ૩૭(૩) માં ઘડવામાં આવેલી સમયમર્યાદામાં અને રેવેન્યુ જ્યુરિસડિક્શન એક્ટ, ૧૮૭૬ ની કલમ ૧૧ માં પરિકલ્પિત લિમિટેશનમાં દાખલ થઈ શકે તેવી તમામ અપીલો અજમાવ્યા પછી દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય. જો આવો કોઈ પ્રતિબંધ ન હોત, તો સિવિલ કોર્ટ કલમ ૩૭(૨) હેઠળની ઔપચારિક તપાસમાં થયેલા હુકમને રદ કરવા માટે આવા દાવાની સુનાવણી કરી શકત અને કોઈપણ અસંગત રાહત પણ આપી શકત. તેથી, કલેક્ટરને આ વૈધાનિક તપાસ હાથ ધરવાની સત્તા આપતી કલમ ૩૭(૨) હેઠળ આ વિશિષ્ટ જોગવાઈ કરવામાં આવ્યા પછી આ સક્ષમ અધિકારી દ્વારા તપાસ વખતે પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ ક્યારેય સત્તા બહારનો (અલ્ટ્રા વાયર્સ) હુકમ કહી શકાય નહીં. અલબત્ત, તપાસ ઔપચારિક પ્રકારની હોવાથી, હુકમની મર્યાદિત આખરીતા છે અને તે સિવિલ કોર્ટમાં સક્ષમ દાવાના પરિણામને આધીન છે. જો સિવિલ કોર્ટ આખરે એવા નિષ્કર્ષ પર આવે કે આ કોઈ વ્યક્તિની ખાનગી મિલકત હતી અને સરકારી મિલકત ન હતી, તો સિવિલ કોર્ટ વૈધાનિક અધિકારીના હુકમને રદ કરીને અથવા આ હુકમ સાથે અસંગત રાહત આપીને વ્યક્તિના મિલકત અધિકારની ઘોષણા કરી શકે છે. તેથી, આ કેસમાં સત્તાધિકારી પાસે પ્રારંભિક અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ નથી અને

હુકમ રદબાતલ અને શૂન્ય કહી શકાય નહીં. આવા કેસમાં હુકમ માત્ર એક ગેરકાયદેસર હુકમ ગણાશે, જ્યારે છેવટે સિવિલ કોર્ટ દાવાના ટાઇટલનો નિર્ણય કરે અને ટાઇટલ વ્યક્તિનું હોવાનું અને રાજ્યનું ન હોવાનું અસંગત તારણ આપે. પરંતુ જ્યાં સુધી સક્ષમ સિવિલ કોર્ટ દ્વારા નિર્ણયના તે તબક્કે પહોંચવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, હુકમને ક્યારેય અલ્ટ્રા વાયર્સ હુકમ કહી શકાય નહીં કે જે શ્રી મહેતાની દલીલ મુજબ સંપૂર્ણપણે અસ્તિત્વવિહીન (નોન-એસ્ટ) હોય જેથી તે હુકમ સામે કોઈ સમયમર્યાદા લાગુ ન થઈ શકે અને જેની સામે બોમ્બે રેવેન્યુ જ્યુરિસડિક્શન એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ જરૂરી અપીલના ઉપાયો અજમાવવા માટે કોઈ અપીલ દાખલ કરવાની જરૂર ન રહે. જ્યાં સુધી સક્ષમ દાવામાં સિવિલ કોર્ટ અસંગત ઘોષણા ન કરે અને રાહત ન આપે ત્યાં સુધી, હુકમ એક સક્ષમ હુકમ રહેશે જે લિમિટેશનના પ્રતિબંધ તેમજ રેવેન્યુ જ્યુરિસડિક્શન એક્ટની કલમ ૧૧ દ્વારા પરિકલ્પિત અપીલના વૈકલ્પિક ઉપાયને અજમાવવાના પ્રતિબંધ બંનેને આકર્ષિત કરે છે.

૭. શ્રી મહેતાએ સ્ટેટ વિરુદ્ધ પરશોત્તમ, ૫ ગુજ.એલ.આર. ૭૩૮, પાના ૭૪૦ પર વિદ્વાન સિંગલ જજ રાજુ, જે. ના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. નિઃશંકપણે વિદ્વાન સિંગલ જજે અવલોકન કર્યું છે કે વાદી દાવાવાળી મિલકતનો માલિક છે તેવી ઘોષણા માટેનો દાવો એવો દાવો નથી કે જેને બોમ્બે રેવેન્યુ જ્યુરિસડિક્શન એક્ટની કલમ ૧૧ લાગુ પડે, એવા આધાર પર કે જો વાદી આવી ઘોષણા માટે હકદાર હોય, તો મહેસૂલી અધિકારી

દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ શૂન્ય ગણાશે. જો હુકમ શૂન્ય હોય, તો વાદી માટે હુકમ રદ કરાવવા દાવો દાખલ કરવો જરૂરી નથી. વિદ્વાન ન્યાયાધીશ પ્રત્યે પૂરા આદર સાથે, આ નિર્ણય એવા અનુમાન પર આગળ વધે છે કે કલેક્ટર પાસે કલમ ૩૭(૨) હેઠળ તપાસ હાથ ધરવાના અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ છે. જ્યારે આપણે કલમ ૩૭(૨) ની સાદી શરતો જોઈએ છીએ કે જે આ વિવાદનો નિર્ણય કરવા માટે સક્ષમ સત્તાધિકારી તરીકે કલેક્ટરને સત્તા આપે છે ત્યારે આ અનુમાન ભાગ્યે જ વાજબી ઠરે છે. અલબત્ત, કલેક્ટરનો નિર્ણય સક્ષમ સિવિલ કોર્ટના નિર્ણયને આધીન મર્યાદિત આખરીતા ધરાવે છે, શરત એ છે કે સિવિલ દાવો કલમ ૩૭(૩) માં ઘડવામાં આવેલી સમયમર્યાદામાં અને રેવેન્યુ જ્યુરિસડિક્શન એક્ટની કલમ ૧૧ મા પરિકલ્પિત એપેલેટ ઉપાય અજમાવ્યા પછી દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય. આવા સક્ષમ હુકમને શૂન્ય ગણવો જે લિમિટેશનના પ્રતિબંધને અથવા અપીલના વૈકલ્પિક ઉપાયને અજમાવવાના પ્રતિબંધને આકર્ષિત કરતો નથી, તે આ જોગવાઈઓને નિરર્થક બનાવવા સમાન ગણાશે. તે સ્પષ્ટ છે કે સિવિલ કોર્ટનું અધિકારક્ષેત્ર માત્ર તે હદ સુધી જ સ્પષ્ટપણે છીનવી લેવામાં આવ્યું છે. તેથી, શ્રી મહેતાની એ દલીલમાં કોઈ તથ્ય નથી કે હુકમને શૂન્ય ગણી શકાય, કારણ કે તે ધારણા પર દરેક દાવો અધિનિયમની કલમ ૩૭(૩) અને રેવેન્યુ જ્યુરિસડિક્શન એક્ટની કલમ ૧૧ મા ઘડવામાં આવેલા પ્રતિબંધમાંથી બહાર નીકળી જશે.

૮. હાલના કેસમાં, આપણે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે વૈધાનિક સત્તાધિકારીના આ કાર્યની મામલતદારને સોંપણીની એપેલેટ ફોરમ પર શું અસર થાય છે તે અંગે કોઈ નિર્ણયમાં વિચારણા કરવામાં આવી ન હતી. તેથી, સત્તાવાળાઓ પણ કાયદાની સંપૂર્ણ ગેરસમજ હેઠળ હતા અને પ્રાંત અધિકારી દ્વારા મામલતદારના હુકમ સામે અપીલ દાખલ કરવામાં આવી હતી. સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ હુસેનાબુ, ૩૩ બોમ્બે એલ.આર. ૩૬૧ માં પાટકર અને બ્રૂમફિલ્ડ, જેજે. ની બનેલી ડિવિઝન બેન્ચે રેવેન્યુ જ્યુરિસડિક્શન એક્ટની કલમ ૧૧ ના પ્રતિબંધ પર વિચાર કરતી વખતે સ્પષ્ટપણે એ સિદ્ધાંત લાગુ કર્યો હતો કે જો કોઈ પક્ષકાર વૈધાનિક નોટિસના શબ્દોને કારણે કલેક્ટર સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવા માટે ગેરમાર્ગે દોરાયો હોય અને એવું માનતો હોય કે અપીલ દાખલ કરવી વૈકલ્પિક હતી અને જો પક્ષકાર અપીલ દાખલ કરવા માંગતો હોય તો કલેક્ટર સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવામાં આવે તે પૂરતું રહેશે, તો આવા સંજોગોમાં પ્રતિબંધ લાગુ કરી શકાય નહીં. હાલનો કેસ ચોક્કસપણે આ વિશિષ્ટ સિદ્ધાંત હેઠળ આવશે કારણ કે સંબંધિત તમામ લોકો દ્વારા કાયદાને સંપૂર્ણપણે ખોટી રીતે સમજવામાં આવ્યો હતો. ૧૯૬૭ ની એલ.પી.એ. ૬ માં પણ જો મામલતદારના હુકમને કલેક્ટરનો હુકમ ગણવાનો હોય, તો અપીલ માત્ર રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ જ થઈ શકે. સંબંધિત નમૂના સાથે વંચાતી કલમ ૩૭(૪) હેઠળ તેમને જારી કરાયેલી નોટિસની શરતોને કારણે વાદીઓ સ્પષ્ટપણે ગેરમાર્ગે દોરાયા હતા.

તેઓએ પ્રાંત અધિકારી સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવાનો ઉપાય અજમાવ્યો હતો. પ્રાંત અધિકારીના હુકમ સામે રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલમાં કોઈ અપીલ થઈ શકે નહીં. જેમ આપણે પહેલેથી જ ચર્ચા કરી છે તેમ, કલેક્ટર આવા પ્રતિનિધિના હુકમ સામે અપીલ સ્વીકારી શક્યા ન હોત. તેથી, આ હુકમ એવો છે કે જ્યાં કોઈ અપીલની જોગવાઈ ન હતી જેને હાલના કેસની હકીકતો જોતાં અજમાવવી જોઈતી હતી. શ્રી નાણાવટીએ આ સંબંધમાં ભારપૂર્વક દલીલ કરી હતી કે જો મામલતદારના હુકમને કલેક્ટરનો હુકમ ગણવામાં આવે, તો માત્ર વાદીઓ ખોટા ફોરમ એટલે કે પ્રાંત અધિકારી સમક્ષ ગયા હોવાના કારણે, તેઓ રેવેન્યુ જ્યુરિસડિક્શન એક્ટની કલમ ૧૧ દ્વારા સર્જાયેલા પ્રતિબંધમાંથી બહાર નીકળી શકે નહીં. એકવાર આપણે શોધી કાઢીએ કે વાદીઓ સ્પષ્ટપણે ગેરમાર્ગે દોરાયા હતા અને આ એવો કેસ છે જ્યાં રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ પ્રાંત અધિકારીના હુકમ સામે અપીલ સ્વીકારી શક્યું ન હોત, તો તે સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૧૧ હેઠળનો પ્રતિબંધ કેસની હકીકતોને લાગુ થઈ શકે નહીં. રેવેન્યુ જ્યુરિસડિક્શન એક્ટની કલમ ૧૧ સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરે છે કે અમલમાં રહેલા કાયદા હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલ અપીલના ઉપાયો પૂરી પાડવામાં આવેલી લિમિટેશનની મુદતમાં શક્ય હોય ત્યાં સુધી અજમાવવા પડશે. એ વાત સાચી છે કે રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવા માટે કલમ ૩૭(૩) માં વિસ્તૃત લિમિટેશનનો સમયગાળો પૂરો પાડવામાં આવ્યો છે. તે સ્થિતિ હવે આ અદાલત દ્વારા કાયદો સુસ્થાપિત કરવામાં આવ્યો છે કે આવા

મામલતદારના હુકમ સામેની અપીલ માત્ર રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ જ થશે જાણે કે તે ખુદ કલેક્ટરનો જ હુકમ હોય. સંબંધિત તમામ પક્ષકારોને આ કાયદો જાણીતો થયા પછી, રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલનો આ ઉપાય અજમાવાયો છે કે નહીં તેવો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થઈ શકે છે. પરંતુ જ્યાં સુધી આ કાયદાને ખોટી રીતે સમજવામાં આવ્યો હતો જેવું કે આ કેસમાં બન્યું હતું, ગેરમાર્ગે દોરાયેલા પક્ષકારને કલમ ૧૧ ના ઉપરોક્ત પ્રતિબંધની અસર થશે નહીં કારણ કે કેસના સંજોગોમાં રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલનો તે ઉપાય અજમાવવો શક્ય ન હતો કેમ કે મામલતદારના હુકમને કલેક્ટરનો હુકમ ગણવો જોઈએ તેવી સાચી કાનૂની સ્થિતિનું કોઈને જ્ઞાન ન હતું. તેથી, તે ટૂંકા આધાર પર એવું ઠરાવવું જોઈએ કે એલ.પી.એ. નં. ક/ક૭ માં વાદીઓની અપીલ વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા ખોટી રીતે ફગાવી દેવામાં આવી હતી."

૨૨. આ અદાલતના આહેર વેજા જીના વિરુદ્ધ દેવા ગોવિંદ [તારીખ ૪થી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૭૪ના રોજ નિર્ણિત સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૩૦૩/૧૯૭૦] ના કેસમાં અન્ય એક ડિવિઝન બેન્ચના ચુકાદામાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"જ્યારે મામલતદારે કલમ ૧૨ હેઠળ કલેક્ટરના પ્રતિનિધિ તરીકે કલમ ૩૭(૨) હેઠળ વૈધાનિક તપાસ હાથ ધરીને હુકમ પસાર કર્યો, ત્યારે તે સુસ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિ છે કે તેમણે કલેક્ટર જેટલી જ સત્તાઓનો

ઉપયોગ કર્યો હતો. તેથી, કલમ ૨૦૪ હેઠળ આવા હુકમ સામેની અપીલ ક્યારેય પ્રાંત અધિકારી સમક્ષ કે કલેક્ટર સમક્ષ થઈ શકે નહીં. કલેક્ટરના આવા હુકમ સામે રિવિઝનમાં રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલનો હુકમ પણ શૂન્ય અને અધિકારક્ષેત્ર વિનાનો છે."

૨૩. એવું જણાય છે કે દલ્લુમિયાં (ઉપર મુજબ) તેમજ આહેર વેજા જીના (ઉપર મુજબ) માં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતની અસરને હળવી કરવા માટે, રાજ્ય સરકારે ગુજરાત ૨/૧૯૮૭ દ્વારા સંહિતાની કલમ ૧૨ માં નીચે મુજબ ઉમેરવાનું યોગ્ય માન્યું હતું:

"આ કલમ હેઠળ મામલતદાર પર લાદવામાં આવેલી અથવા આપવામાં આવેલી અથવા તેમને સોંપવામાં આવેલી ફરજોના પાલનમાં અને સત્તાઓના ઉપયોગમાં મામલતદારનો નિર્ણય અથવા હુકમ પ્રકરણ ૧૩ ની જોગવાઈઓને આધીન રહેશે."

૨૪. જોકે, એવું જણાય છે કે સત્તાઓની સોંપણી અને તેની અસર અંગેના કાયદાના સિદ્ધાંતોને સમજ્યા વિના જ આ સુધારો અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હતો.

૨૫. હુસૈનભાઈ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં કે જેમાં હું પણ એક પક્ષકાર હતો, સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળ પસાર કરાયેલા હુકમ સામે જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૨૧૧ હેઠળ રિવિઝન અપ્લિકેશન સાંભળવાની કલેક્ટર પાસે સત્તા છે કે કેમ તે જ પ્રશ્ન વિચારણા હેઠળ આવ્યો હતો.

૨૬. જ્યાં સુધી હુસૈનભાઈ (ઉપર મુજબ) નો સંબંધ છે ત્યાં સુધી આ તબક્કે મારે કંઈક મહત્વપૂર્ણ સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ. હુસૈનભાઈ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં, નાયબ કલેક્ટર દ્વારા સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળ હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, અને સદર હુકમને કલેક્ટર દ્વારા સંહિતાની કલમ ૨૧૧ હેઠળની તેમની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને સુઓ મોટો રિવિઝનમાં લેવામાં આવ્યો હતો. હુસૈનભાઈના કેસ (ઉપર મુજબ) નું મહત્વનું પાસું એ હકીકત છે કે નાયબ કલેક્ટરે જ્યારે હુકમ પસાર કર્યો ત્યારે તેઓ ઇન્ચાર્જ કલેક્ટર હતા. તેને ધ્યાનમાં રાખીને, ડિવિઝન બેન્ચે ચુકાદાઓ અને સંહિતાની જોગવાઈઓની વિસ્તૃત સમીક્ષા કર્યા પછી નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

> *"૨૧. સંહિતાની કલમ ૩૭[૨] હેઠળ, કોઈપણ મિલકત અથવા કોઈપણ મિલકતમાં કે તેની ઉપરના કોઈપણ અધિકાર અંગે સરકાર દ્વારા કે સરકાર વતી અથવા સરકાર સામે કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા દાવો કરવામાં આવે ત્યારે ઔપચારિક તપાસ અને પક્ષકારોને યોગ્ય નોટિસ આપ્યા પછી કલેક્ટર અથવા તેમના સર્વે અધિકારી હુકમ પસાર કરી શકે છે. સદર જોગવાઈ હેઠળ માત્ર કલેક્ટર અથવા સર્વે અધિકારી જ આવો હુકમ પસાર કરી શકતા હોવાથી, કલમ ૨૧૧ હેઠળની રિવિઝન અપ્લિકેશન પરનો હુકમ રાજ્ય સરકાર અથવા કલેક્ટર કરતાં ઉચ્ચ હોદ્દો ધરાવતા કોઈપણ મહેસૂલી અધિકારી દ્વારા પસાર કરી શકાય છે. મહેસૂલી અધિકારીઓમાં કલેક્ટર સર્વોચ્ચ અધિકારી હોવાથી, સામાન્ય રીતે, રાજ્ય સરકાર*

સંહિતાની કલમ ૨૧૧ હેઠળ રિવિઝન અપ્લિકેશન હાથ પર લઈ શકે છે.

૨૨. મહેસૂલી અધિકારી દ્વારા તેના ઉપરી અધિકારી સમક્ષ કરવામાં આવતી અપીલ અંગેની કલમ ૨૦૩ અને રાજ્ય સરકાર અથવા અમુક મહેસૂલી અધિકારીઓ દ્વારા જે સત્તા વાપરી શકાય છે તે અંગેની કલમ ૨૧૧ વચ્ચે તફાવત છે.

૨૩. કલમ ૨૦૩ હેઠળ, કોઈપણ મહેસૂલી અધિકારી દ્વારા પસાર કરાયેલા કોઈપણ હુકમ સામે તેના ઉપરી અધિકારી સમક્ષ અપીલ થશે. જો મહેસૂલી અધિકારી મદદનીશ કલેક્ટરના હોદ્દાના હોય, તો પછીના ઉપરી અધિકારી સમક્ષ અપીલ થશે. તેવી જ રીતે, જો નાયબ કલેક્ટરના હોદ્દાના મહેસૂલી અધિકારી દ્વારા હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હોય, તો કલેક્ટર જેવા પછીના ઉપરી અધિકારી સમક્ષ અપીલ થશે. જો આવો હુકમ કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યો હોય, તો ઉપરી અધિકારી વિભાગના કોઈપણ સચિવ હોઈ શકે છે.

૨૪. તેનાથી વિપરીત, કલમ ૨૧૧ હેઠળ વિભાગના સચિવના હોદ્દાના ઉપરી અધિકારીને આવી સત્તા સોંપવામાં આવી નથી. રિવિઝનની સત્તા રાજ્ય સરકાર અને મહેસૂલી અધિકારીઓને સોંપવામાં આવી છે જેમાં વિભાગના સચિવનો સમાવેશ થતો નથી. તેથી, ધ બોમ્બે લેન્ડ રેવેન્યુ

કોડ, ૧૮૭૯ ની કલમ ૨૦૩ અને ૨૧૧ વચ્ચે કોઈ સરખામણી કરી શકાય નહીં.

૨૫. કલમ ૯ હેઠળ, મદદનીશ કલેક્ટર અને નાયબ કલેક્ટર કલેક્ટરને ગૌણ રહેશે. કલમ ૧૦ હેઠળ, કોઈપણ મદદનીશ અથવા નાયબ કલેક્ટરને કલેક્ટરનો હવાલો સોંપી શકાય છે. જ્યારે આવી વ્યક્તિને ઈન્ચાર્જ કલેક્ટર તરીકે મૂકવામાં આવે છે, ત્યારે તે માત્ર કલેક્ટરની ક્ષમતામાં જ કલમ ૩૭[૨] હેઠળ હુકમ પસાર કરવા માટે સશક્ત બને છે, મદદનીશ કલેક્ટર અથવા નાયબ કલેક્ટરની ક્ષમતામાં નહીં. તેથી, અમે ઠરાવીએ છીએ કે એકવાર કલમ ૩૭[૨] હેઠળ હુકમ પસાર થઈ જાય, પછી તમામ હેતુઓ માટે તે હુકમને કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ તરીકે ગણવાનો રહેશે અને કલેક્ટરને ગૌણ એવા મદદનીશ કલેક્ટર કે નાયબ કલેક્ટર અધિકારી દ્વારા પસાર કરાયેલ હુકમ કહી શકાય નહીં.

૨૬. સંહિતાની કલમ ૧૧ હેઠળ, જિલ્લામાં હાજર સર્વોચ્ચ હોદ્દાના કલેક્ટરના મદદનીશ કામચલાઉ ધોરણે કલેક્ટરનું પદ સંભાળે છે અને તેમને કલેક્ટર તરીકે ગણવામાં આવશે. આવા કેસમાં, જો સર્વોચ્ચ અધિકારી મદદનીશ કલેક્ટર અથવા નાયબ કલેક્ટરના હોદ્દાના હોય, તો કલમ ૧૧ હેઠળ કામચલાઉ ખાલી જગ્યા સર્જાવા પર આવા અધિકારી કામચલાઉ ધોરણે કલેક્ટરનું પદ સંભાળે છે અને તેમને કલેક્ટર તરીકે

ગણવામાં આવશે. તે ક્ષમતામાં પણ, જો કલેક્ટરનું પદ સંભાળનાર આવા અધિકારી દ્વારા કલમ ૩૭[૨] હેઠળ કોઈ હુકમ પસાર કરવામાં આવે, તો તે તમામ હેતુઓ માટે કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરાયેલ હુકમ ગણાશે અને કલેક્ટરને ગૌણ અધિકારી દ્વારા પસાર કરાયેલ હુકમ તરીકે ગણી શકાય નહીં.

૨૭. પટેલ ખોડીદાસ ગંગારામ રામચંદ વિરુદ્ધ એસ.કે. ચૌધરી, ૧૯૭૨ જી.એલ.આર. ૧૦૨૯ ના કેસમાં ઉપરોક્ત હકીકતો વિદ્વાન સિંગલ જજના ધ્યાને આવી ન હતી કે યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં ચર્ચાઈ ન હતી. વિદ્વાન સિંગલ જજે સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૩૦/૨૦૦૨ માં "વીરજીભાઈ જીવરાજભાઈ" ના કેસમાં તારીખ ૧૬મી જૂન, ૨૦૦૯ ના બિનઅહેવાલિત નિર્ણયમાં ચર્ચા કરતી વખતે પણ ઉપરોક્ત જોગવાઈઓની નોંધ લેવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા અને કલેક્ટરના હુકમ સામે કલમ ૨૧૧ હેઠળની સત્તાનું અર્થઘટન કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા. તેથી, અમે ઠરાવીએ છીએ કે પટેલ ખોડીદાસ ગંગારામ રામચંદ વિરુદ્ધ એસ.કે. ચૌધરી [ઉપર મુજબ] [૧૯૭૨ જી.એલ.આર. ૧૦૨૯] અને વીરજીભાઈ જીવરાજભાઈ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય [સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૧૨૨૩૦/૨૦૦૨] ના કેસમાં વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા આપવામાં આવેલ નિર્ણય કાયદાની નજરમાં યોગ્ય ઠરતો નથી.

૨૮. જ્યાં સુધી ૧૯૫૫ વોલ્યુમ ૫૭, ૮૧૬ માં અહેવાલિત વિષ્ણુ દાદુ લોખંડે વિરુદ્ધ ઉમાબાઈ ના કેસમાં બોમ્બે હાઈકોર્ટના ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણયનો સંબંધ છે, તેમાં અદાલતે કલમ ૯ ની ચર્ચા કરી છે અને નોંધ્યું છે કે જ્યારે મદદનીશ અથવા નાયબ કલેક્ટરને તાલુકાના મહેસૂલી વહીવટનો હવાલો સોંપવામાં આવે ત્યારે જ તેઓ ફરજો બજાવવા માટે કલેક્ટરની સત્તાઓ વાપરવા માટે અધિકૃત છે. કલમ ૨૧૧ ની જોગવાઈ સહિતની બાકીની જોગવાઈઓ પર અદાલત મૌન છે. તેથી, અમે ઠરાવીએ છીએ કે ૧૯૫૫ વોલ્યુમ ૫૭, ૮૧૬ માં અહેવાલિત વિષ્ણુ દાદુ લોખંડે વિરુદ્ધ ઉમાબાઈ ના કેસમાં બોમ્બે હાઈકોર્ટનો નિર્ણય પર ઇન્ક્યુરિયમ (અજાણતામાં લેવાયેલ) છે અને હાલના કેસમાં લાગુ પડતો નથી.

૨૯. સામાવાળાના વિદ્વાન વકીલે જોગવાઈની ભાષા પર ભાર મૂક્યો હતો કે મદદનીશ અથવા નાયબ કલેક્ટર દ્વારા સત્તાનો ઉપયોગ ધ બોમ્બે લેન્ડ રેવેન્યુ કોડના પ્રકરણ ૧૩ ની જોગવાઈને આધીન કરવામાં આવ્યો છે. અમે ફક્ત એટલું જ અવલોકન કરી શકીએ છીએ કે કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમો સહિતના આવા તમામ હુકમો પ્રકરણ ૧૩ ની જોગવાઈઓને આધીન છે, જે "અપીલ અને રિવિઝન" સાથે સંબંધિત છે. તેથી, જો મદદનીશ કલેક્ટર, નાયબ કલેક્ટર અથવા કલેક્ટરના હોદ્દાના કોઈપણ અધિકારી દ્વારા કોઈપણ હુકમ પસાર કરવામાં આવે, તો તે અપીલ અને રિવિઝનની જોગવાઈઓને આધીન છે. આનો અર્થ એ નથી કે

કલેક્ટર કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમ સામે અપીલમાં બેસી શકે અથવા કલેક્ટર કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમ પર રિવિઝનની સત્તા વાપરી શકે.

૩૦. અમે એવું ઠરાવ્યું હોવાથી કે સંહિતાની કલમ ૩૭[૨] હેઠળ પસાર કરાયેલ હુકમ તમામ હેતુઓ માટે કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરાયેલ હુકમ ગણાશે, પુનરાવર્તનના ભોગે પણ, અમે ઠરાવીએ છીએ કે સમાન હોદ્દાના અધિકારી એટલે કે કલેક્ટર સમક્ષ આવા હુકમ સામે કોઈ અપીલ કે કોઈ રિવિઝન અપ્લિકેશન ચાલશે નહીં. કલમ ૩૭[૨] હેઠળ પસાર કરાયેલા હુકમને મદદનીશ કલેક્ટર અથવા નાયબ કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરાયેલ હુકમ તરીકે ગણી શકાય નહીં કે કલેક્ટર તે વાસ્તવમાં મદદનીશ કલેક્ટર અથવા નાયબ કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યો હતો તેવા આધાર પર અપીલ કે રિવિઝન સ્વીકારી શકે નહીં.

૩૧. હાલના કેસમાં, જેમ આપણે જોઈએ છીએ કે કલેક્ટર, રાજકોટ દ્વારા કલમ ૨૧૧ હેઠળ રિવિઝનનો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો છે, અમે ઠરાવીએ છીએ કે વાદગ્રસ્ત હુકમ ગેરકાયદેસર છે અને કોઈપણ સંજોગોમાં, રિમાન્ડ પર કલમ ૩૭[૨] હેઠળ બાબત પહેલેથી જ પતી ગઈ હોવાથી, સામાવાળાઓ સંહિતાની કલમ ૩૭[૨] હેઠળ ઈન્ચાર્જ કલેક્ટર દ્વારા જારી કરાયેલા નિર્દેશોનું પાલન કરવા માટે બંધાયેલા છે.

સામાવાળાઓને તદનુસાર સંહિતાની કલમ ૩૭[૨] હેઠળ પસાર કરાયેલા આવા હુકમના આધારે કાર્ય કરવા અને જરૂરી હુકમ પસાર કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે."

૨૭. એવું જણાય છે કે આ અદાલતના ઉપરોક્ત સંદર્ભિત ડિવિઝન બેન્ચના ચુકાદાને રાજ્ય સરકાર દ્વારા સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ લઈ જવામાં આવ્યો હતો. જોકે, તેને આપવામાં આવેલ પડકાર નિષ્ફળ ગયો હતો. સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (સી) નં. ૫૮૦૬/૨૦૧૨ સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૩જી જુલાઈ, ૨૦૧૭ના હુકમથી ફગાવી દેવામાં આવી હતી.

૨૮. મારી સમજ મુજબ, સંહિતાની કલમ ૧૨ મામલતદારની સત્તાઓ સાથે સંબંધ ધરાવે છે જેમાં બે ભાગોનો સમાવેશ થાય છે એટલે કે જમીન મહેસૂલ સંહિતા હેઠળ મામલતદારની વૈધાનિક સત્તાઓ અને કલેક્ટરના પ્રતિનિધિ તરીકે મામલતદારની સત્તાઓ. એ હકીકતની નોંધ લેવી મહત્વપૂર્ણ છે કે નાયબ કલેક્ટરની તરફેણમાં કલેક્ટરની સત્તાઓની કોઈપણ સોંપણી અંગે કોઈ જોગવાઈ નથી. જો સંહિતા હેઠળનો કોઈ સત્તાધિકારી ગૌણ અધિકારી તરીકે પોતાની સત્તાઓ વાપરે છે, તો તેના નિર્ણયો જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૨૦૩ હેઠળ અપીલને પાત્ર છે.

૨૯. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું ધી પ્રેસિડેન્ટ, રામદેવપીર સાંપ્રદાયિક વિરુદ્ધ ધી પ્રેસિડેન્ટ અવધૂત સાંપ્રદાયિક [તારીખ ૨૩મી જાન્યુઆરી, ૧૯૭૮ના રોજ નિર્ણિત સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૧૦૨૩/૧૯૭૪] ના કેસમાં આ

અદાલતના એક નિર્ણયનો સંદર્ભ લઉં છું અને તેના પર આધાર રાખું છું. સદર કેસમાં, પ્રશ્ન એ હતો કે શું કલેક્ટર પાસે નાયબ કલેક્ટરના નિર્ણય સામે અપીલમાં બેસવાની સત્તા હતી, જેઓ તેમના પ્રતિનિધિ તરીકે કલેક્ટરની સત્તાઓ વાપરી રહ્યા હતા. આ અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

> *"અરજદાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી પ્રથમ દલીલ એ હતી કે કલેક્ટર પાસે નાયબ કલેક્ટરના નિર્ણય સામે અપીલમાં બેસવાની કોઈ સત્તા ન હતી, જેઓ તેમના પ્રતિનિધિ તરીકે કલેક્ટરની સત્તાઓ વાપરી રહ્યા હતા. પ્રથમ નજરે આ દલીલ તદ્દન આકર્ષક જણાય છે, પરંતુ જો આપણે જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૧૦ તરફ વળીએ, તો તેના ફકરા ૨ માં, આપણને એક વિશિષ્ટ ઉલ્લેખ જોવા મળે છે કે નાયબ કલેક્ટર અને મદદનીશ કલેક્ટર તે ચોક્કસ વિભાગમાં કલેક્ટરની તમામ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરે છે, પરંતુ તે હંમેશા 'જમીન મહેસૂલ સંહિતાના પ્રકરણ ૧૩ ની જોગવાઈઓને આધીન' હોય છે જે અપીલ અને રિવિઝન સાથે સંબંધ ધરાવે છે. કલમ ૧૨ થી વિપરીત, જે મામલતદારની સત્તાઓ સાથે વ્યવહાર કરે છે જેમાં બે ભાગોનો સમાવેશ થાય છે, એટલે કે જમીન મહેસૂલ સંહિતા હેઠળ મામલતદારની વૈધાનિક સત્તાઓ અને કલેક્ટરના પ્રતિનિધિ તરીકે મામલતદારની સત્તાઓ, નાયબ કલેક્ટરની તરફેણમાં કલેક્ટરની સત્તાઓની કોઈ સોંપણી અંગે કોઈ જોગવાઈ નથી. તેથી, એમ કહેવું ખોટું છે કે નાયબ કલેક્ટર જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૩૭*

અથવા કલમ ૬૨ અને ૬૩ હેઠળ કલેક્ટરની સત્તાઓ વાપરી રહ્યા હતા. તેઓ એક ગૌણ અધિકારી તરીકે પોતાની સત્તાઓ વાપરી રહ્યા હતા, જેના નિર્ણયો જમીન મહેસૂલ સંહિતાની કલમ ૨૦૩ હેઠળ અપીલને પાત્ર હતા. તેથી, આ અદાલત સમક્ષના હુકમ સામેનો કાનૂની પડકાર ટકી શકતો નથી."

૩૦. આમ, પ્રતિનિધિનો હુકમ તમામ હેતુઓ અને ઉદ્દેશો માટે ખુદ પ્રિન્સિપાલના હુકમ તરીકે જ ગણવાનો રહેશે. સુપ્રીમ કોર્ટે ચેરમેન, ઇન્દોર વિકાસ પ્રાધિકરણ વિરુદ્ધ પ્યોર ઈન્ડસ્ટ્રિયલ કોક એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય [(૨૦૦૭) ૮ એસ.સી.સી. ૭૦૫] ના કેસમાં ફકરા ૯૦ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"તેમાં સહેજ પણ શંકા હોઈ શકે નહીં કે જો કોઈ પ્રતિનિધિ (ડેલિગેટી) પણ ડેલિગેટર દ્વારા તેને આપવામાં આવેલી સત્તા પર આધાર રાખીને અથવા તેના આધારે પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરે છે, તો તેનું કૃત્ય પ્રિન્સિપાલનું જ કૃત્ય ગણાશે."

૩૧. સુપ્રીમ કોર્ટે સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા વિરુદ્ધ કમિશનર ઓફ લેન્ડ રેકોર્ડ્સ એન્ડ સેટલમેન્ટ [(૧૯૯૮) ૭ એસ.સી.સી. ૧૬૨] માં ઠરાવ્યું હતું:

"૨૫. આપણે નોંધવું પડશે કે જ્યારે કમિશનર સેટલમેન્ટ એક્ટ, ૧૯૫૮ ની કલમ ૩૩ હેઠળ તેમને સોંપવામાં આવેલી બોર્ડની સત્તાનો ઉપયોગ કરે છે, ત્યારે તેમના દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમને રેવેન્યુ બોર્ડના હુકમ તરીકે

ગણવાનો રહેશે અને કમિશનર તરીકેની તેમની ક્ષમતામાં કમિશનરના હુકમ તરીકે નહીં. આ સ્થિતિ આ અદાલતના બે ચુકાદાઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે જેનો આપણે હવે સંદર્ભ લઈશું. સદર ચુકાદાઓ પૈકીનો પ્રથમ ચુકાદો આ અદાલતની બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા રૂપચંદ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય [એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ એસ.સી. ૧૫૦૩] માં નિર્ણિત કરવામાં આવ્યો હતો. તે કેસમાં, બહુમતી દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં રાજ્ય સરકારે ઈસ્ટ પંજાબ હોલ્ડિંગ્સ (કન્સોલિડેશન એન્ડ પ્રિવેન્શન ઓફ ફ્રેગમેન્ટેશન) એક્ટ, ૧૯૪૮ ની કલમ ૪૧(૧) હેઠળ કલમ ૨૧(૪) હેઠળ તેમાં નિહિત એપેલેટ સત્તાઓ કોઈ 'અધિકારી'ને સોંપી હતી, ત્યારે આવા અધિકારી દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ ખુદ રાજ્ય સરકાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ હતો અને કલમ ૪૨ ના અર્થમાં 'આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈપણ અધિકારી દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ નહીં' હતો અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા રિવિઝનને પાત્ર ન હતો. એ બાબત નિર્દેશિત કરવામાં આવી હતી કે તે અધિનિયમની કલમ ૪૨ હેઠળ રાજ્ય દ્વારા રિવિઝનની સત્તાના ઉપયોગના હેતુ માટે, જે હુકમનું રિવિઝન કરવાનું હોય તે હુકમ અધિકારી દ્વારા પોતાના અધિકારથી પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ હોવો જોઈએ અને રાજ્યના પ્રતિનિધિ તરીકે નહીં. તેથી, રાજ્ય સરકાર કલમ ૪૨ હેઠળ તે કેસના રેકર્ડ મંગાવવા માટે હકદાર ન હતી જેનો નિકાલ તેના પ્રતિનિધિ તરીકે કાર્ય કરતા અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો.”

૩૨. કાયદાની સુસ્થાપિત સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતાં, મારા મતે, ઉપર સંદર્ભિત સંહિતાની કલમ ૧૨ નો છેલ્લો ભાગ રાજ્ય માટે પરિસ્થિતિને બચાવી શકતો નથી. સંહિતાની કલમ ૧૨ નો છેલ્લો ભાગ જે કહે છે કે કલમ ૧૨ હેઠળ મામલતદાર પર લાદવામાં આવેલી અથવા આપવામાં આવેલી અથવા તેમને સોંપવામાં આવેલી ફરજોના પાલનમાં અને સત્તાઓના ઉપયોગમાં મામલતદારનો નિર્ણય અથવા હુકમ પ્રકરણ ૧૩ ની જોગવાઈઓને આધીન રહેશે, તે સામાન્ય સ્વરૂપમાં છે. તેથી, જો મામલતદાર દ્વારા ખુદ સંહિતા દ્વારા તેમના પર લાદવામાં આવેલી અથવા આપવામાં આવેલી સત્તાઓના ઉપયોગમાં કોઈપણ હુકમો પસાર કરવામાં આવે, તો તે અપીલ અને રિવિઝનની જોગવાઈઓને આધીન છે. આનો અર્થ એ નથી કે કલેક્ટર મામલતદાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમ સામે અપીલમાં બેસી શકે, વિશેષ કરીને જ્યારે ખુદ કલેક્ટર દ્વારા તે જ સત્તા મામલતદારને સોંપવામાં આવી હોય.

૩૩. હું મારી જાતને વધુ એક પાસા પર સ્પષ્ટ કરી લઉં. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, સંહિતાની કલમ ૧૨ બે ભાગોમાં છે. તે મામલતદાર પર લાદવામાં આવેલી અથવા આપવામાં આવેલી અથવા તેમને સોંપવામાં આવેલી ફરજો અને સત્તાઓના ઉપયોગ વિશે વાત કરે છે. જ્યાં સુધી સંહિતાની કલમ ૩૭ નો સંબંધ છે ત્યાં સુધી સંહિતામાં મામલતદારને કોઈ સત્તા આપવામાં આવી નથી. જોકે, તે તેમને સોંપવામાં આવી છે. એકવાર સત્તાની સોંપણી થઈ જાય પછી, મામલતદાર કલેક્ટર જેટલી જ સત્તાઓ વાપરે છે.

૩૪. મારે હવે બોમ્બે રેવેન્યુ ટ્રિબ્યુનલ એક્ટની કલમ ૯ ને, વિશેષ કરીને સદર અધિનિયમની કલમ ૯ ની પેટા-કલમ (૪) ને ધ્યાનમાં રાખીને આ મુદ્દાની તપાસ કરવી જોઈએ. સદર અધિનિયમ, ૧૯૫૭ ની કલમ ૯ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૯. ટ્રિબ્યુનલનું અધિકારક્ષેત્ર. - (૧) આ કલમની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, ટ્રિબ્યુનલ પાસે પ્રથમ પરિશિષ્ટમાં નિર્દિષ્ટ કરેલા કાયદાઓની જોગવાઈઓ હેઠળ ઉદ્ભવતા કેસોના સંબંધમાં, કલેક્ટર અથવા ડેપ્યુટી કમિશનરના હોદ્દાથી નીચેના ન હોય તેવા અધિકારીઓના નિર્ણયો અને હુકમો સામેની અપીલો સાંભળવા અને તેનો નિર્ણય કરવા તથા તેના રિવિઝનનું અધિકારક્ષેત્ર રહેશે.

(૨) તે સમયે અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદામાં સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, રાજ્ય સરકાર સરકારી ગેઝેટમાં જાહેરનામા દ્વારા નિર્દેશ આપી શકે છે કે રાજ્ય સરકાર નક્કી કરે તેવા અન્ય કેસોમાં આવી વ્યક્તિઓ, અધિકારીઓ અને સત્તાધિકારીઓના નિર્ણયો અને હુકમો સામેની અપીલો સાંભળવા અને તેનો નિર્ણય કરવા તથા મેળવવાનું અધિકારક્ષેત્ર પણ ટ્રિબ્યુનલ પાસે રહેશે; અને તે હેતુ માટે રાજ્ય સરકાર, સરકારી ગેઝેટમાં જાહેરનામા દ્વારા, પ્રથમ પરિશિષ્ટમાંની કોઈપણ નોંધ ઉમેરી શકે છે, સુધારી શકે છે અથવા રદ કરી શકે છે, અને તે પછી તે બાબતમાં ટ્રિબ્યુનલ પાસે અધિકારક્ષેત્ર રહેશે અને તેમાં અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ, અધિકારી કે સત્તાધિકારીનું અધિકારક્ષેત્ર સમાપ્ત થઈ

જશે.

(૩) રાજ્ય સરકાર કોઈપણ સમયે, તે જ રીતે, આવા જાહેરનામાને રદ કરી શકે છે અથવા પ્રથમ પરિશિષ્ટમાંથી કોઈપણ નોંધ રદ કરી શકે છે અને આવું અધિકારક્ષેત્ર પોતાની પાસે પુનઃ પ્રાપ્ત કરી શકે છે: પરંતુ શરત એ છે કે અહીં સમાવિષ્ટ કંઈપણ બાબત અધિકારક્ષેત્રની આવી પુનઃ પ્રાપ્તિ પછી રાજ્ય સરકારને અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ, અધિકારી કે સત્તાધિકારી પર આવું કોઈપણ અધિકારક્ષેત્ર આપતા અટકાવશે નહીં.

(૪) તે સમયે અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ બાબત હોવા છતાં, જ્યારે ઉપરોક્ત કોઈપણ બાબતમાં કોઈપણ વ્યક્તિ, અધિકારી કે સત્તાધિકારીના નિર્ણયો અને હુકમો સામેની અપીલો સાંભળવા અને તેનો નિર્ણય કરવા તથા રિવિઝન કરવાનું અધિકારક્ષેત્ર ટ્રિબ્યુનલ પાસે હોય, ત્યારે તે બાબતમાં આવી વ્યક્તિ, અધિકારી કે સત્તાધિકારીના નિર્ણયો કે હુકમો સામેની અપીલો સાંભળવા અને તેનો નિર્ણય કરવા તથા રિવિઝન કરવાનું અધિકારક્ષેત્ર અન્ય કોઈ વ્યક્તિ, અધિકારી કે સત્તાધિકારી પાસે રહેશે નહીં."

૩૫. સદર અધિનિયમ, ૧૯૫૭ ની કલમ ૯ નું પ્રથમ પરિશિષ્ટ નીચે મુજબ વંચાય છે:

પ્રથમ પરિશિષ્ટ

(કલમ ૯ જુઓ)

અધિનિયમનું નામ (૧)	નીચેની જોગવાઈઓ હેઠળ ઉદ્ભવતા કેસોમાં હુકમો કે નિર્ણયો સામે અપીલ અથવા રિવિઝનલ અધિકારક્ષેત્ર (૨)
૧ ધ બોમ્બે લેન્ડ રેવેન્યુ કોડ, ૧૮૭૯ (બોમ્બે ૫/૧૮૭૯).	કલમ ૩૭, પેટા-કલમ (૨). કલમ ૩૯એ. કલમ ૪૩. કલમ ૪૬. કલમ ૪૭. કલમ ૫૧. કલમ ૬૧. કલમ ૭૯એ, તેની કલમ (બી) સિવાય.
૨ ધ બોમ્બે લેન્ડ રેવેન્યુ કોડ, ૧૮૭૯ (બોમ્બે ૫/૧૮૭૯), જે રીતે મુંબઈ રાજ્યના કચ્છ વિસ્તારમાં લાગુ કરવામાં આવેલ છે તે મુજબ.	કલમ ૩૭, પેટા-કલમ (૨). કલમ ૩૯એ. કલમ ૪૩. કલમ ૪૬. કલમ ૪૭. કલમ ૫૧. કલમ ૬૧. કલમ ૭૯એ, તેની કલમ (બી) સિવાય.
૩ ધ બોમ્બે લેન્ડ રેવેન્યુ કોડ, ૧૮૭૯ (બોમ્બે ૫/૧૮૭૯), જે રીતે મુંબઈ રાજ્યના સૌરાષ્ટ્ર વિસ્તારને અનુકૂળ બનાવીને લાગુ કરવામાં આવેલ છે તે મુજબ.	કલમ ૩૭, પેટા-કલમ (૨), કલમ ૩૯એ. કલમ ૪૩. કલમ ૪૬. કલમ ૪૭. કલમ ૫૧. કલમ ૬૧. કલમ ૭૯એ, તેની કલમ (બી) સિવાય.
૯ ધ ઈન્ડિયન ફોરેસ્ટ એક્ટ, ૧૯૨૭ (૧૬/૧૯૨૭)	કલમ ૧૧. કલમ ૧૨. કલમ ૧૫. કલમ ૧૬.
૧૦	કલમ ૧૧.

ધ ઈન્ડિયન ફોરેસ્ટ એક્ટ, ૧૯૨૭ (૧૬/૧૯૨૭), જે રીતે મુંબઈ રાજ્યના સૌરાષ્ટ્ર વિસ્તારને અનુકૂળ બનાવીને લાગુ કરવામાં આવેલ છે તે મુજબ.	કલમ ૧૨. કલમ ૧૫. કલમ ૧૬.

૩૬. આમ, પ્રથમ પરિશિષ્ટ સાથે કલમ ૯ ની જોગવાઈઓના સાદા વાંચન પરથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ધ બોમ્બે લેન્ડ રેવેન્યુ કોડની કલમ ૩૭(૨) હેઠળ પસાર કરાયેલા હુકમો પર ટ્રિબ્યુનલ એપેલેટ સત્તા વાપરે છે. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, મહત્વનું પાસું પેટા-કલમ (૪) છે, જે વિશેષ બાધમુક્ત કલમ (નોન-ઓબસ્ટેન્ટે ક્લોઝ) સાથે શરૂ થઈને ખૂબ જ સ્પષ્ટ કરે છે કે તે સમયે અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, જ્યારે કોઈપણ વ્યક્તિ, અધિકારી કે સત્તાધિકારીના નિર્ણયો અને હુકમો સામે અપીલો સાંભળવાનો અને નિર્ણય કરવાનો તથા રિવિઝન કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર ટ્રિબ્યુનલ પાસે હોય ત્યારે અન્ય કોઈ વ્યક્તિ પાસે તે બાબતમાં આવી વ્યક્તિ, અધિકારી કે સત્તાધિકારીના નિર્ણયો કે હુકમો સામે અપીલો સાંભળવાનો અને નિર્ણય કરવાનો તથા રિવિઝન કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર રહેશે નહીં. આ જોગવાઈ સમગ્ર વિવાદનો અંત લાવનારી હોવી જોઈએ. આમ, સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળ કોઈપણ સત્તાધિકારી દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમની કાયદેસરતા અને માન્યતા અંગેની કોઈપણ અપીલનો નિર્ણય કરવાની સત્તા માત્ર ટ્રિબ્યુનલ પાસે જ છે. જો ટ્રિબ્યુનલ પાસે સંહિતાની કલમ ૩૭(૨) હેઠળ સત્તાધિકારી દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમ સામેની અપીલ સાંભળવાની સત્તા હોય, તો નાયબ કલેક્ટર સમક્ષ અપીલ અને ત્યારબાદ

કલેક્ટર સમક્ષ રિવિઝન ચાલવાપાત્ર રહેશે નહીં. આવા સંજોગોમાં, સંહિતાની કલમ ૧૨ નો છેલ્લો ભાગ પરિસ્થિતિને બચાવી શકતો નથી.

૩૭. મારા મતે, આ બાબતમાં વધુ કોઈ ચર્ચાની જરૂર નથી.

૩૮. પરિણામે, આ અરજી સફળ થાય છે અને આથી મંજૂર કરવામાં આવે છે. સુરતના કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત તારીખ ૨૭મી જૂન, ૨૦૧૪નો હુકમ આથી રદબાતલ કરવામાં આવે છે. નાયબ કલેક્ટર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ અરજદારોની તરફેણમાં હોવા છતાં, તે પણ અધિકારક્ષેત્ર વિનાનો ગણી શકાય, અને તે પણ આથી રદબાતલ કરવામાં આવે છે. મામલતદાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ આથી પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવે છે.

૩૯. રજિસ્ટ્રી આ ચુકાદાની એક નકલ મહેસૂલ વિભાગના અગ્ર સચિવ, ગાંધીનગરને મોકલશે, જેથી મહેસૂલી અધિકારીઓના માર્ગદર્શન માટે યોગ્ય પરિપત્ર બહાર પાડી શકાય.

(જે.બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ)

ચંદ્રેશ

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

===

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.